УДК 314.116

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ МАЛЮКОВОЇ ТА ДИТЯЧОЇ СМЕРТНОСТІ: СТАТИСТИЧНИЙ АСПЕКТ

НАЗАРОВА О. Ю.
кандидат економічних наук
Харків

Смертність немовлят виділяють із проблеми смертності внаслідок її соціального-демографічного значення: вона є найважливішим ключовим показником здоров'я населення (ВООЗ); призводить до втрат населення і скорочення природнього приросту; економічні втрати у зв'язку з безповоротною загибеллю дитини; моральний негативний вплив на стан сім'ї, здоров'я батьків і близьких, стрес на все життя; рівень смертності немовлят вимірює політичний престиж країни, її рейтингове місце.

Смертність немовлят в Україні є визначальною у формуванні смертності дітей до 5 років. Ймовірність померти різко зменшується після досягнення дитиною однорічного віку. Вважається, що рівень смертності дітей віком 1 – 4 роки є порівняно незалежним від ризиків у передпологовий, пологовий та післяпологовий період і відображає недостатність харчування або ж інших оптимальних умов життя протягом перших 1 – 1,5 років життя, а тому може бути чутливим індикатором соціально-економічного розвитку і рівня медичного обслуговування.

Питанням смертності немовлят і смертності дітей віком до 5 років у світі приділяється увага у доповідях та звітах міжнародних організацій: ЮНІСЕФ, Всесвітньої організації охорони здоров'я, Міжвідомчої групи з оцінки дитячої смертності ООН та Спеціального агентства ООН в галузі охорони здоров'я.

Серед вітчизняних науковців, які розглядають ці питання, Е. М. Лібанова, О. П. Рудницький, В. Таралло, В. С. Стешенко, І. О. Курило, І. М. Прибиткова, С. Пирожков, Н. Рингач, А. У. Хомра та ін.

Метою статті є виявлення закономірностей, тенденцій, явищ, що впливають на такі демографічні процеси, як малюкова та дитяча смертність, а також окреслення основних практичних заходів покращення їх у майбутньому.

Усі демографічні процеси так чи інакше залежать від показників смертності. Статистика населення розглядає смертність як показник кількості смертей у певній популяції або певній підгрупі населення в одиницю часу, що найчастіше визначається як кількість смертей на 1000 осіб на рік. Такий демографічний показник може використовуватися як для визначення повного числа смертей у певній країні, так і для певних груп, зокрема виділяють смертність немовлят, або малюкову смертність (до 1 року), дитячу смертність (до 5 років).

Малюкова смертність – один із вікових показників смертності. При аналізі смертності немовлят померлих групують за статтю й віком.

Розрахунок рівня смертності немовлят має особливості, обумовлені тим, що діти, померлі у віці до 1 року у році «*t*», відносяться до поколінь народжених у двох роках: одна частина народилася у році смерті «*t*», друга – у попередньому році «*t* – 1», рівень смертності в яких може істотно різнитися. Розрахункова формула коефіцієнта смертності немовлят повинна враховувати факт належності померлих до різних поколінь народжених.

Для розрахунку ймовірності (коефіцієнта) смертності немовлят користуються формулою Ратса, названою ім'ям німецького статистика і демографа Йоханнеса Ратса (1854 – 1933):

$$m_0 = \frac{M_0}{\frac{1}{3}N_0 + \frac{2}{3}N_1} \cdot 1000. \qquad (1)$$

Формула Ратса призначена для використання у випадках, коли відомі лише чисельність народжених у поточному та попередньому роках і померлих на першому році життя і невідомий розподіл померлих за поколіннями. Тобто невідомо, хто з померлих віком до одного року народився в даному чи минулому році. Сучасна статистика забезпечує такий розподіл. Тому є можливість точніше обрахувати ймовірність смертності немовлят за формулою:

$$m_0 = \left(\frac{M_0}{N_0} + \frac{M_1}{N_1} \right) \cdot 1000, \qquad (2)$$

де M_0 – кількість померлих віком до 1 року із числа народжених у попередньому році;

M_1 – кількість померлих у віці до 1 року із числа народжених в тому році, для якого обчислюється коефіцієнт;

N_0 – кількість народжених у попередньому році;

N_1 – кількість народжених у тому році, для якого обчислюється коефіцієнт.

Коефіцієнт дитячої смертності розраховують за такою формулою:

$$m_5 = \frac{M_5}{N} \cdot 1000, \qquad (3)$$

де M_5 – кількість померлих за рік дітей у віці до п'яти років;

N – кількість народжених дітей за календарний рік.

За даними ВООЗ, максимальні значення показника смертності немовлят в Україні спостерігалися у 1993 – 1995 рр., коли ці показники сягали відповідно 14,9‰ – 14,5‰ – 14,7‰. З 1997 р. означилась стійка тенденція до зниження смертності цієї вікової групи. І хоча у 2010 р. в Україні рівень смертності дітей у віці до 1 року становив 9,3 на 1000 новонароджених, ця цифра

www.business-inform.net

залишається занадто високою порівняно з показниками у країнах ЄС, де він сягає 3,8 – 5,2. (*рис. 1*).

Протягом 2010 р. у переважній більшості регіонів України продовжилася тенденція до скорочення розриву між кількістю новонароджених і померлих на користь народжених. У 2010 р., загалом по Україні, співвідношення народжених до померлих становило 1 до 1,39. Для порівняння, у 2004 – 2005 рр. співвідношення народжених до померлих становило 1 до 1,7, у 2006 р.– 1 до 1,63, у 2007 р.– 1 до 1,6, у 2008 р.– 1 до 1,4, у 2009 р.– 1 до 1,39. Основними причинами смерті дітей віком до 1 року були: окремі стани, що виникають у перинатальному періоді; природжені вади розвитку, деформації та хромосомні аномалії; зовнішні причини смерті; хвороби нервової системи; деякі інфекційні та паразитарні хвороби; хвороби органів дихання, що ілюструє наведена нижче діаграма. Залишається значною частка немовлят, причина смерті яких медичними працівниками не була встановлена,– 5% (*рис. 2*).

Понад 40% дитячих смертей відбувається у перші місяці життя, а більше 70% – у перший рік. У тропічній Африці кожна восьма дитина вмирає, не доживши до п'яти років. Для порівняння: у розвинених країнах до досягнення п'ятирічного віку гине одна з 143 дітей [6].

За останні 20 років у світі показники смертності серед дітей віком до 5 років зменшилися з 12 мільйонів у 1990 р. до 7,5 мільйонів у 2010 р. Водночас щодня у світі помирають більше 20 тисяч дітей. Але прогрес помітний і в найбідніших регіонах Землі. Так, дитяча смертність в тропічній Африці знижується в два рази швидше, ніж десятиліття тому.

Сьєрра-Леоне в Західній Африці – одна з найбідніших країн на планеті – входить до п'ятірки держав, де реєструється помітне скорочення дитячої смертності в останні десять років. У числі інших – Нігер, Малаві, Ліберія (також в Африці) і Східний Тимор в Південно-Східній Азії.

У 2010 році близько половини всіх смертей серед тих, кому менше п'яти років, припадає всього на п'ять країн – Індію, Китай, Пакистан, Нігерію і Демократичну Республіку Конго.

В Україні, за даними Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи, у 2010 р. лише менше 1/5 всіх втрат дитячих життів (17%) до досягнення 5-річного віку припадало на віковий інтервал 1 – 4 роки. [2] Спостерігається значна відмінність смертності у цьому віковому інтервалі за місцем проживання. Так, показник смертності у віці 1 – 4 роки у сільській місцевості становив 67,2 проти 39,9 на 100 тис. осіб у місті.

За даними Держкомстату, у 2010 р. внаслідок травм, отруєнь та інших наслідків дії зовнішніх чинників загинула майже кожна третя дитина з числа померлих (303 з 927 смертей дітей у віці від року до п'яти).

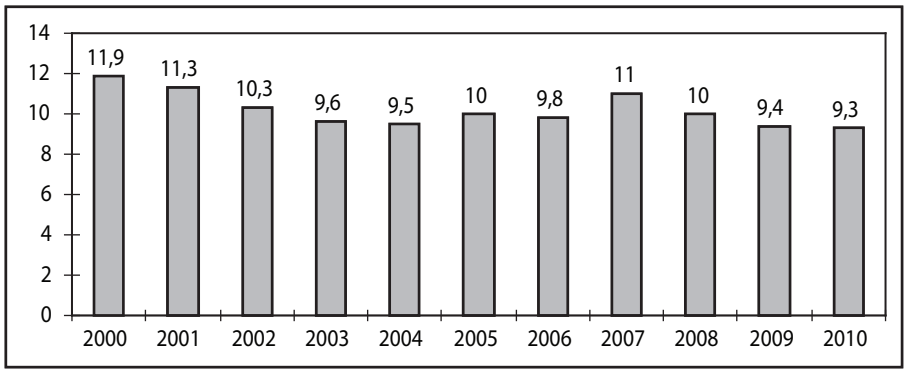

Рис. 1. Динаміка смертності дітей у віці до 1 року в Україні (на 1000 народжених живими) [1]

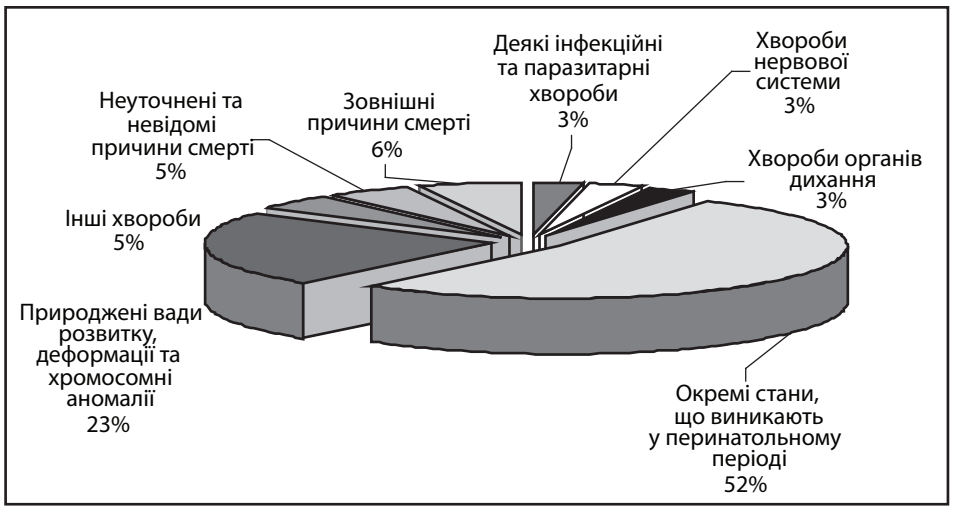

Рис. 2. Структура причин смерті дітей віком до 1 року в Україні у 2010 році (у % до загальної кількості) [4]

www.business-inform.net

Спостерігаються також певні особливості смертельних випадків від неприродних причин залежно від місця проживання. Наприклад, якщо у сільській місцевості внаслідок нещасних випадків, пов'язаних з дією вогню та диму, у минулому році загинуло 34 дитини до 5 років, у містах – 16; утопилося – 42 дитини, у містах – 34; внаслідок отруєння лікарськими засобами, медикаментами та біологічними речовинами; токсичної дії речовин, переважно немедичного призначення – 54 смерті, у містах – 39; і це при тому, що у селах проживає менше третини населення. Проте ДТП у містах забрали 21 дитяче життя проти 9 випадків у сільській місцевості.

Структура смертності дітей від 0 до 4 років значно не відрізняється від структури смертності дітей до 1 року. Якщо не брати до уваги смертність дітей у перинатальному періоді життя, то велику частку в цьому віці зберігають природжені вади розвитку, деформації та хромосомні аномалії, які мають 19,8%. Смертність від зовнішніх причин виступає на третє місце та має 10,0% від усіх причин смерті, що зумовлено недбалим доглядом дорослих. Інші перераховані причини смерті дітей віком до 5 років є менш значними.

Внаслідок впровадження сучасних принципів діагностики та лікування дітей зі злоякісними новоутвореннями, які було реалізовано на виконання заходів Державної програми «Дитяча онкологія 2006 – 2010 роки», протягом останніх п'яти років вдалось підвищити рівень загального виживання хворих на 8,5% у порівнянні з 2007 роком, який склав 55,5%.

Однак, у порівнянні зі статистикою країн Євросоюзу та США, де 5-річна виживаність сягає 70%, ситуація в Україні залишається невтішною.

ВИСНОВКИ

Смертність дітей віком до 1 року є одним із найчутливіших індикаторів ступеня соціально-економічного розвитку суспільства, що акумулює в собі рівень освіти і культури, стан навколишнього середовища, ефективність профілактичних заходів, рівень доступності та якості медичної допомоги, розподіл соціальних і матеріальних благ у суспільстві. Життєздатність новонароджених найсильніше реагує на зрушення у медичному обслуговуванні та санітарній ситуації у країні. Зміни рівня життя, якості харчування населення впливають на рівень смертності немовлят через стан здоров'я, рівень життя і якість харчування їх батьків.

На позитивну динаміку, а саме зниження показника дитячої смертності, впливає цілий ряд таких заходів: з метою уніфікації вимог до обсягів і якості надання медичної допомоги дітям протягом останніх років розроблено близько 50-ти клінічних протоколів лікування найпоширеніших захворювань у дітей, які ґрунтуються на наукових доказах; протоколи догляду за здоровою новонародженою дитиною, здоровою дитиною від 0 до 3-х років; постійно впроваджуються сучасні медичні технології. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Доповідь «Цілі розвитку тисячоліття: Україна. Підсумки моніторингу досягнення за 2010 рік», 38 с.

2. Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи [Електронний ресурс].– Режим доступу : http://www.idss.org.ua/

3. Підгорний А. З. Демографічна статистика: Навчальний посібник.– Одеса : ОДЕУ, 2010.– 165 с.

4. Офіційний сайт Держкомстату України [Електронний ресурс].– Режим доступу : htpp://www.ukrstat.gov.ua/

5. Стеценко С. Г. Демографічна статистика : Підручник.– К.: Вища школа, 2005.– 415 с.

6. «Світова статистика охорони здоров'я, 2010 рік» [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://health.unian.net/ukr/detail/224223

www.business-inform.net